

HERBY BISKUPÓW DIECEZJALNYCH DIECEZJI KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKIEJ W PERSPEKTYWIE HERALDYKI KOŚCIELNEJ

Wstęp

28 czerwca 1972 r. została podana do wiadomości bulla papieska papieża Pawła VI *Episcoporum Poloniae coetus*, w której na terytorium Ziemi Zachodnich erygowano cztery diecezje: opolską, gorzowską, szczecińsko-kamieńską i koszalińsko-kołobrzeską². W bulli tej podano, że „Diecezja Koszalińsko-Kołobrzaska obejmować będzie terytorium województwa koszalińskiego i powiatu Lębork oraz parafie Kostkowo i Wierzchucino leżących na terenie województwa gdańskiego; powyższe terytoria wyłączamy z diecezji berlińskiej i Prałatury Pilskiej. Stolicą tej diecezji będzie miasto Koszalin. Nowa diecezja i jej biskup będą podlegały Stolicy Gnieźnieńskiej i Jej Metropolicie”³.

22 października 1972 r. odbył się ingres pierwszego ordynariusza diecezji bpa Ignacego Jeża, a 9 listopada tego roku bp I. Jeż uczestniczył w specjalnej audiencji dziękczynnej u papieża Pawła VI⁴. Lata 1973–1974 to porządkowanie organizacji diecezji, między innymi powołanie lub erygowanie 27 parafii. Jednocześnie sukcesywnie przejmowano od państwa kaplice i kościoły. 25 maja 1974 r. w katedrze koszalińskiej konsekrowano biskupa pomocniczego Tadeusza Werno. Po rezygnacji bpa Ignacego Jeża nowym ordynariuszem diecezji został bp Czesław Domin. Lata 1992–1996 to okres dalszej pracy duszpasterskiej i dostosowanie struktury diecezji do potrzeb migrującej ludności. 15 marca 1996 r. zmarł bp Czesław Domin. 20 lipca 1996 r. na biskupa diecezjalnego mianowany został ks. prof. dr hab. Marian Gołębiewski. W tym czasie rozszerzono zarówno działalność religijną, jak i charytatywną. W 2000 r. uroczystość obchodzono jubileusz tysiąclecia utworzenia biskupstwa w Kołobrzegu. W uroczysto-

¹ Mgr Krzysztof Mazurkiewicz – absolwent teologii na Uniwersytecie Szczecińskim. Od roku 1982 prowadzi Pracownię Witraży w Koszalinie. Specjalizuje się w renowacji witraży zabytkowych. Interesuje się historią w jej szerokim aspekcie. Adres do korespondencji: 75-393 Koszalin, ul. Pomorska 32; e-mail: witrzacoszalin@wp.pl.

² Kazimierz Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołobrzaska, 1996), 93–105.

³ Paweł VI, „Bulla papieża Pawła VI erygująca diecezję”, dostęp 16.05.2018, <http://www.diecezjakoszalin.pl/bulla-episcoporum-poloniae-coetus>; Paweł VI, „Bulla papieża Pawła VI «Episcoporum Poloniae», skierowana do Stefana Kard. Wyszyńskiego, Prymasa Polski”, *Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne* 1, 1–2 (1973): 12–14; Lech Bończa-Bystrzycki, „Zarys historii Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej”, w: *Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Stan danych na dzień 22 października 2012 r.*, red. Kazimierz Klawczyński (Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołobrzaska, 2012), 39–41.

⁴ *40-lecie Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej 1972–2012*, red. Tadeusz Ceynowa (Koszalin: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, 2012), 172.

ści, której przewodniczył bp Marian Gołębiewski, uczestniczyli biskupi z całej Polski oraz najwyższe władze świeckie państwa. 3 kwietnia 2004 r. bp Marian Gołębiewski mianowany został arcybiskupem wrocławskim, a 7 czerwca tego roku nominację na nowego biskupa koszalińsko-kołobrzeskiego otrzymał bp Kazimierz Nycz. Nie kierował jednak długo naszą diecezją, gdyż 3 marca 2007 r. papież Benedykt XVI mianował go arcybiskupem metropolitą warszawskim. 23 czerwca tego roku biskupem koszalińsko-kołobrzeskim został bp Edward Dajczak, który 11 sierpnia 2007 r. odbył swój ingres do koszalińskiej katedry.

Każdy z biskupów diecezjalnych i pomocniczych diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej skorzystał z przywileju tworzenia herbu osobistego i wyboru zawołania od początku jej istnienia.

1. Budowa herbu⁵ i heraldyka kościelna⁶

„Heraldyka to nauka pomocnicza historii badająca początki, rozwój, znaczenie prawne oraz zasady kształtowania plastycznego herbów. Heraldyka zrodziła się z powstałej w XIII wieku potrzeby opisanie i rysowania herbów oraz czuwania nad ich poprawnością. Zasady tworzenia herbów oraz prawa ich ornamentacji zwane jest sztuką heraldyczną. Badania nad powstaniem i rozwojem herbów oraz stosunkami prawnymi z tym związanymi tworzą wiedzę heraldyczną”⁷.

Herby to ustalone według określonych reguł oznaki osób, rodzin, korporacji, miast, prowincji lub państw. Podstawą tworzenia herbów stały się znaki umieszczane od XII w. najpierw na chorągwiach, a potem na różnych częściach uzbrojenia, pozwalające na odróżnienie oddziałów i pojedynczych rycerzy. Powstanie herbu związane jest ze średniowieczną kulturą rycerską. Pojawienie się rycerzy w zamkniętych ciężkich zbrojach utrudniało identyfikację poszczególnych osób. Zjawisko to nasiliło się w momencie zastosowania hełmu całkowicie zasłaniającego twarz. Rycerstwo zaczęło stosować znaki pozwalające na identyfikację poszczególnych rycerzy. Znaki, które ustaliły się jako herby, powstały po pierwszej wyprawie krzyżowej⁸. Herby umieszczane też były na

⁵ Paweł Dudziński, *Alfabet heraldyczny* (Warszawa, 1997), 15–33.

⁶ Edward Gigilewicz, „Ustawodawstwo heraldyki kościelnej”, *Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej* 76, 4 (2002): 951–962; *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. Krzysztof Skupieński, Anzelm Weiss (Warszawa, 2004); Tomasz Panfil, „Heraldyka kościelna a emblematy”, w: *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. Krzysztof Skupieński, Anzelm Weiss (Warszawa, 2004); Paweł Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1 (Warszawa, 2007), 18–20; Magdalena Darocha, „Symbolika godeł herbowych współczesnych ordynariuszy diecezji polskich”, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego* 8 (2008): 143–161; Wacław W. Szetelnicki, „Herb rządcy diecezji legnickiej biskupa legnickiego Stefana Cichego” (fragment referatu *Polska heraldyka kościelna – tradycja i współczesność*. Konferencja naukowa, Warszawa, grudzień 11, 2006, red. Paweł Dudziński, Kazimierz Łatak. Kraków–Kamień: Towarzystwo Przyjaciół Kamienia, 2007), *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 6, 1 (2007): 145–155.

⁷ *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 4 (Warszawa, 1963), 625.

⁸ Sławomir Górczyński, Jerzy Kochanowski, *Herby szlachty polskiej* (Warszawa, 1990), 8; Edward Gigilewicz, „Herby w oratorium zamkowym w Lidzbarku Warmińskim”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*

pieczęciach, zapewniając identyfikację rycerza. Pierwsze herby nie były objęte żadnymi rygorami. Uporządkowanie zasad tworzenia herbów przyniósł dopiero wiek XII. Liczne wyprawy krzyżowe spowodowały zetknięcie się rycerstwa europejskiego z wojownikami Bliskiego Wschodu. Najbardziej stabilnym i widocznym elementem uzbrojenia rycerza była tarcza, na której umieszczono herb. Początkowo znaki identyfikujące rycerza wprowadzili panowie feudalni, a następnie ich wasale dokonujący modyfikacji tych herbów. Zaszła zatem konieczność rozróżnienia herbów panów od herbów wasali. Z czasem poza tarczą z godłem i hełmem z klejnotem zaczęto używać korony. Rozwarstwienie feudalne w Europie spowodowało, że nawet pojedyncze rodziny przybierały herby wraz z uzyskaniem lenna danych ziem. W takim przypadku herb składał się z wielu elementów symbolizujących poszczególne ziemie. Dynamiczny rozwój herbu jako znaku rozpoznawczego nastąpił w XIV w. wraz z rozpowszechnieniem się turniejów rycerskich. Herold, który wywoływał pojedynki, sprawdzał prawo do noszenia oznak herbowych. Tak zaczęły się tworzyć podstawy heraldyki⁹.

W Polsce od końca XII w. powstały grupy rodzin tworzących naturalne „Gniazdo”, czyli miejsce, wokół którego rodziny te zamieszkiwały. Część rodzin zyskiwała znaczenie dominujące, część zaś ulegała degradacji. Ruch ziem i dziedziczenie, także przez kobiety, spowodował, że wyróżnik gniazda jako konkretnego miejsca zamieszkania tracił na znaczeniu. Niezbędne stało się znalezienie znaku, który stanowiłby więź genealogiczną i był do zaakceptowania przez wszystkie rodziny stanowiące konkretną grupę. Symbolem tym stał się herb przyjęty przez dany ród i powiązane z nim rodziny. Stawał się on znakiem łączącym większą zbiorowość rodową. Proces przyjmowania przez ród wspólnego herbu rozpoczął się na Śląsku w XIII w., a zakończył na Mazowszu w XV w.¹⁰ Na funkcję herbu w Polsce znaczący wpływ miał banderyjny system wojskowy, w którym podstawową jednostką wojskową była chorągiew (bandera) ziemiska lub rodowa. Wszyscy walczący pod daną chorągwią przyjmowali umieszczone na niej symbole. Barwy i kształt chorągwi pozwalały walczącym rozróżniać wrogów i sprzymierzeńców. Taką samą funkcję jak chorągiew pełniła fonetyczna forma herbu zwana zawołaniem. Zawołania służyły przywoływaniu rycerzy w czasie bitwy¹¹. Koniec średniowiecza zmienił funkcję i przeznaczenie herbów i zawołań. W działaniach wojennych przestał odgrywać rolę rycerz i jego drużyna. Stopniowo zaprzestano również organizowania turniejów rycerskich. Przynależność do herbu nobilitowała i dawała podstawę do szlachectwa, które wiązało się z licznymi przywilejami dotyczącymi nie tylko posiadania majątku ziemskiego, ale także sprawowania funkcji publicznych. Z czasem do rodów szlacheckich dołączyło również duchowieństwo.

Coraz większe znaczenie symboliczne herbu i zawołania spowodowało konieczność ujednoczenia zasad tworzenia nowych herbów, tak aby mogły pełnić swoją funkcję. Poniżej przedstawiono główne składniki herbu oraz zasady ich tworzenia.

38–39, 4 (1991–1992): 21–27.

⁹ Józef Szymański, *Heraldyka* (Warszawa, 1983), 665.

¹⁰ Górzyński, Kochanowski, *Herby szlachty polskiej*, 10.

¹¹ Górzyński, Kochanowski, *Herby szlachty polskiej*, 10.

Tarcza jest stałym tłem herbu. Przy powstaniu pierwszych herbów kształt tarczy odpowiadał kształtowi tarcz używanych w boju. Obecnie jest tylko graficznym jego odzwierciedleniem.

Korona jest istotnym elementem herbu i w polskiej heraldyce początkowo nie odzwierciedlała hierarchii posiadacza herbu. Wraz z przyjęciem zasad heraldyki europejskiej powstały trzy rodzaje nakryć głowy określające posiadacza herbu, a mianowicie: koronę (rangową, architektoniczną, dekoracyjną), czapkę (hrabiowską, baronowską, szlachecką), kapelusze kościelne (dziekana, przeora, biskupa).

Hełm zwieńczający tarczę wywodzi się bezpośrednio z hełmu rycerskiego i oznacza przynależność właściciela herbu do tego stanu. Wyróżnia się cztery typy hełmów: wielki, przyłbica, „żabi pysk”, turniejowy z zasłoną przętową.

Labry zdobią hełm. Odwzorowują one nakrycia głowy chroniące rycerzy od promieni słonecznych lub deszczu. Wierzch labrów ma barwę pola, spód barwę godła.

Klejnot jest to element herbu identyfikujący jeźdźca, którego twarz jest zakryta. Ozdobą tą są często pióra, skrzydła, rogi. Klejnoty dzieli się na:

- tautologiczne, będące powtórzeniem godeł z tarczy na hełmie lub w ozdobach hełmu (np. Poraj),
- dawne godła, które przeszły z tarczy na hełm, dające nazwę całemu herbowi (Lis),
- przedstawienia niezwiązane z godłem, ale odzwierciedlające dawne legendy lub zwyczaje rycerskie,
- klejnoty będące tylko ozdobami, pawie lub strusie pióra.

Płaszcz wyobrażają uroczysty strój królewski lub arystokratyczny. Płaszcz ma barwę czerwoną lub purpurową.

Podpory tarczowe dzielą się na dwie kategorie: trzymacze (postacie rycerzy, aniołów, zwierząt) oraz podpory (zwierzęta w pozach wyrażających wierność i odwagę). Figury te mogą występować po obu stronach tarczy lub za tarczą.

Insignia władzy są to umieszczone pod tarczą symbole posiadanego tytułu lub pełnionej funkcji, np. insygnia marszałka – dwie laski, hetman – dwie buławy, kanclerz – dwie laski w kształcie latań, arcybiskup – kapelusz i krzyż podwójny, biskup – kapelusz i krzyż jednoramienny, opat – kapelusz i pastorał.

Order jest to wyraz nadania herbowi dostojenstwa, do którego mają prawo tylko ci, którzy zostali odznaczeni danym orderem. W Polsce jest to tylko Order Orła Białego. Umieszcza się go na hełmie lub – rzadziej – na tarczy.

Dewizy są to sentencje umieszczone na wstędze pod tarczą. Biorą początek od okrzyków zagrzewających do walki. Z czasem przekształciły się w motta życiowe ich posiadaczy.

Zawołania¹² są słuchowymi nazwami herbów i pochodzą z haseł bojowych. Użycie zawołania w boju pozwalało na skupienie się rycerzy jednego herbu wokół dowódcy. Zawołania można podzielić na trzy grupy: zawołania osobowe, pochodzące od imienia przodka (Bończa, Pierzchała, Taczała, Pomian), zawołania topograficzne – Brzezina, (Pałuki, Nałęcz, Szreniawa), hasła (Odwaga, Krzywda, Prawda).

¹² Bohdan Rozdziejewicz, „Biskupi polscy. Herby i zawołania”, *Zorza* 34–51 (1987): 628.

Zasadniczymi elementami herbu są tarcza z godłem i hełm z klejnotem szlacheckim. W heraldyce polskiej wyróżnia się trzy rodzaje herbów: rodzaj pierwszy to herby „mówiące”, zawierające kreskowe formy znaków rozpoznawczych umieszczonych na polach tarcz, drugi rodzaj obejmuje herby zawierające elementy rycerskie i heraldyczne – rośliny, zwierzęta, narzędzia zawodowe, zaś rodzaj trzeci dotyczy herbów zawierających tzw. figury heraldyczne, czyli kombinacje barwionych pól bez godeł przedmiotowych. Poza herbem w postaci graficznej w heraldyce polskiej istnieje także odpowiednik słuchowy herbu w postaci zawołania¹³. Heraldyka wymaga stosowania się do ustalonych definicji i reguł.

Ze względu na militarny rodowód herbów wprowadzonych do kultury europejskiej w XII w. nie były one akceptowane przez Kościół. Prawo kanoniczne zabraniało wówczas duchownym prowadzenia wojen, noszenia broni, oznak wojskowych i brania udziału w turniejach. W XIII w., kiedy herb stał się znakiem przynależności stanowej, został przyjęty przez duchownych na pieczęciach.

Heraldyka kościelna rozwijała się zgodnie z heraldyką ogólną i zajmowała się herbami duchownych wszystkich stopni kościelnych, zakonów, jak i innych organizacji w łonie kościołów chrześcijańskich. Dzieli się ona na dwa działy:

- historyczny, zajmujący się badaniem początków i rozwojem herbów, ich rolą kulturową oraz relacjami prawnymi i społecznymi z nimi związanymi,
- praktyczny, dotyczący reguł tworzenia herbów i ich stylizacji, czyli sztuki heraldycznej.

2. Wymiar teologiczny wyobrażeń herbowych oraz forma graficzna i znaczenie symboli występujących w heraldyce kościelnej

W herbie i zawołaniu duchownego zawarta jest jego tożsamość, odbiór świata i sprawy dla niego najważniejsze. Najbardziej charakterystyczne dla herbów kościelnych są symbole religijne. Przedstawiane są one w postaci dewiz, trzymaczy i podpór oraz innych insygniów heraldycznych.

Dewiza, zwana także „hasłem posługi”, jest krótkim mottem umieszczonym na banderoli pod tarczą. Wstęga banderoli powinna być koloru pola tarczy. Dewizę mogą stanowić:

- słowa Pisma Świętego,
- cytaty z tekstów ojców Kościoła,
- cytaty z tekstów pisarzy,
- wybrane przysłowia.

¹³ Rozdziewicz, „Biskupi polscy. Herby i zawołania”, 628; Krzysztof Jabłoński, *Motywy religijne w herbach polskich* (mps, Lublin: Archiwum KUL, 1983); *Ars Heraldica – współczesna sztuka heraldyczna w Polsce* (kat. wystawy, Dom Polonii, Kraków 4–8 IX 1995; Muzeum Niepodległości, Warszawa 4–31 X 1995), red. Sławomir Górczyński, Leszek Pudłowski (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1995); Darocha, „Symbolika godeł herbowych współczesnych ordynariuszy diecezji polskich”, 143–161; Szetelnicki, „Herb rządcy diecezji legnickiej biskupa legnickiego Stefana Cichego”, 145–155.

Zawołanie powinno odzwierciedlać ideały, które są dla duchownego najważniejsze. Dewiza nie stanowi podstawy herbu i nie jest obowiązkowa, ale jest powszechnie stosowana. Podstawowym błędem przy wyborze dewizy jest zbyt długi tekst. Niewskazana jest też zbyt okazała i bogato zdobiona wstęga banderoli. Dewiza pochodzi od dawnego zawołania bojowego, stąd powinna być zwięzła i treściwa. Współczesne zawołanie to nawiązanie do walki na płaszczyźnie duchowej, w związku z czym powinno być mottem nie dłuższym niż trzy, cztery słowa.

Trzymacze i podpory¹⁴ są zewnętrznymi ozdobami tarczy. Trzymacze są zazwyczaj postaciami ludzkimi, natomiast podpory mają postać zwierząt, drzew, fragmentów architektury. Powszechnie uważa się, że źródłem tych ozdób są postacie giermków niosących herb rycerski. Są to elementy dekoracyjne i we współczesnej heraldyce nie występują. Elementy te umieszczano dla zrównoważenia kompozycji herbu. Umieszczenie aniołów lub świętych patronów podtrzymujących herb klasztoru jest estetycznie uzasadnioną kompozycją. Te same elementy umieszczone obok tarczy ozdobionej przez kapelusz i insygnia pontyfikalne czyni znak nieczytelnym. Trzymacze i podpory mogą natomiast wystąpić jako dekoracyjny element na *exlibrisie*.

Insygnia heraldyczne¹⁵ biskupie wykorzystywane w herbach to: mitra, infuły, pastorał, kapelusz, krzyż procesyjny, korona i płaszcz.

Mitry, infuły używają biskupi przy spełnianiu obrzędów pontyfikalnych, a także opaci i prałaci po nadaniu przywileju przez Stolicę Apostolską. Infuła jest nakryciem głowy o okrągłym otoku, zakończona z dwóch stron rogami w kształcie trójkąta, które są usztywnione pionowymi pasami. Tylna część ozdobiona jest dwoma taśmami zwanymi infułami. Infuła symbolizuje panowanie nad pięcioma zmysłami, a zszyta u góry w kształcie przestrzennego stożka jest nakryciem głowy kapłanów koptyjskich.

Pastorał jest znakiem godności arcybiskupiej, jurysdykcji biskupiej i rządów pasterza nad wiernymi. Pastorał symbolizuje sprawowanie misji pasterskiej przez biskupa. Biskup posługuje się pastorałem tylko w granicach swojej diecezji. Papież nie używa pastorału, ponieważ, zgodnie z legendą, św. Piotr wysłał swój pastorał, aby wskrzесиć jednego z uczniów, któremu pastorał przekazał. Uczeń ten został biskupem Trewiru. Na pamiątkę tego wydarzenia papież używa pastorału, kiedy przebywa na terenie Trewiru. Heraldyczny pastorał zdobi tarczę różnych jego posiadaczy. U arcybiskupów i biskupów pastorał zwrócony jest na zewnątrz po lewej stronie. Łaska pastorału jest prosta i symbolizuje uczciwe kierowanie trzodą, zakrzywiony zaś szczyt łaski ma symbolizować przywoływanie zagubionych owiec. O symbolice pastorału świadczą słowa wypowiedziane podczas konsekracji, które brzmią: „Przyjmij pastorał, znak

¹⁴ Dudziński, Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w kościołach chrześcijańskich, t. 1, 73; *Symbolika w heraldyce kościelnej: symbol – znak – przesłanie*, red. Józef Marecki, Lucyna Rotter (Kraków: UNUM, 2010), 59–75; Darocha, „Symbolika godeł herbowych współczesnych ordynariuszy diecezji polskich”, 143–161; Szetelnicki, „Herb rządcy diecezji legnickiej biskupa legnickiego Stefana Cichego”, 145–155.

¹⁵ Tiara, klucze, gonfalon (bazylika) używane są w heraldyce papieskiej, paliusz jest symbolem godności metropolitalnej, natomiast łaska przeora, różaniec, ordery (dystynktoria), miecz, sznur są heraldycznymi znakami zakonnika.

urzędu pasterskiego posługiwania i czuwaj nad całą owczarnią, nad którą Duch Święty ustanowił cię biskupem, abyś kierował Kościołem Bożym”¹⁶.

Kapelusz kościelny jest zewnętrzną ozdobą herbu określającą stopień godności hierarchicznej. W miejsce hełmu i korony tarcza herbowa hierarchów kościelnych nakryta jest kapeluszem. Ma on mówić o obowiązku głoszenia Ewangelii po całej Ziemi: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię całemu stworzeniu” (Mk 16,15). Zasada używania symbolu kapelusza nie jest do końca ujednolicona, ale uzgodnione reguły podawane do chwili obecnej są następujące¹⁷: arcybiskupi – zielony kapelusz z dziesięcioma zielonymi chwostami z każdej strony nad krzyżem podwójnym między infułą a pastorałem, natomiast biskupi – zielony kapelusz z sześcioma zielonymi chwostami z każdej strony nad krzyżem pojedynczym, między infułą a pastorałem.

Krzyż procesyjny ustawiony jest pionowo za tarczą. Symbolizuje on krzyż noszony przed osobą papieża, legata papieskiego, patriarchy i arcybiskupa. Krzyż powinien być zwrócony figurą Chrystusa w kierunku hierarchy, a między hierarchą a krzyżem nikt nie może kroczyć. Umieszczony jest on nad tarczą. Od XV stulecia używa się krzyża o dwóch ramionach w herbach prymasów i arcybiskupów. Wyższe ramię przypomina napis INRI umieszczony przez Piłata na krzyżu. Biskupi umieszczają krzyż pojedynczy za tarczą.

Korona, płaszcz – biskupi i opaci pochodzenia książęcego umieszczali swój herb na czerwonym płaszczu podbitym gronostajem, zwieńczony koroną. Są to jednak insygnia świeckie. Pochodzenie arystokratyczne duchownego nie ma znaczenia, ponieważ godność kapłańska uważana jest za stan wyższy niż szlachectwo dziedziczne. Spotyka się też korony w herbach niektórych korporacji kościelnych, zgromadzeń zakonnych, klasztorów i konfraterni.

W początkach heraldyki kościelnej herby dostojników Kościoła były herbami rodowymi. Bardzo często zawierały one symbole związane z wojną i militariami, co było sprzeczne z misją Kościoła. W tym przypadku symbolika herbów związana z urodzeniem, miejscem siedziby rodowej czy rodem genealogicznym nie były uzasadnione. Pomimo że dany duchowny miał prawo używać herbu rodowego, symbolika tego znaku była świecka. Z czasem pojawiło się zagadnienie herbów duchownych wywodzących się z warstw plebejskich. Korzystali oni często z wzorów średniowiecznej symboliki sakralnej. Pojawienie się w renesansie emblematu spowodowało zmianę spojrzenia na herby hierarchów kościelnych. Wiązało się to także z nowymi prądami artystycznymi i obyczajowymi tej epoki. Bezpośrednią przyczyną powstania emblematu była chęć stworzenia nowej formy przekazu idei, tak aby był zrozumiały przez szerokie warstwy społeczne. Wykorzystano tu obraz i słowo jako łączny przekaz symboliczny. Emblemat przedstawiał herb w postaci tarczy skomponowanej z dowolnych elementów oraz tekst wyjaśniający znaczenie herbu. Opis słowny podawany był w postaci sentencji moralnych,

¹⁶ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 53–57.

¹⁷ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 63.

wierszy, a z czasem w postaci pojedynczych słów. Zaletą emblematu było to, że odczytywano go poprawnie i rozumiano jego przesłanie¹⁸.

Herby hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego¹⁹ to kościelne oznaki godności. Symbole umieszczane w herbach dostojników kościelnych informują o ich miejscu w hierarchii Kościoła. Hierarchia Kościoła łacińskiego jest trzystopniowa i obejmuje biskupa, prezbitera i diakona, a posługa kapłańska stopnie święceń, władzy i honorowe.

Tab. 1. Hierarchia Kościoła katolickiego²⁰

Stopnie święceń	Stopnie władzy	Stopnie honorowe
biskup	papież	kardynał
kapłan	arcybiskup	patriarcha
diakon	biskup	prymas
	dziekan	metropolita
	proboszcz	prałat
	wikariusz	kanonik

Występują cztery kategorie arcybiskupów: metropolita, tytularny, koadiutor²¹, emeryt. Dla herbów arcybiskupów tytularnych, koadiutorów i emerytów obowiązują takie same zasady jak dla herbów biskupich. Arcybiskup metropolita zarządza prowincją kościelną, na którą składa się kilka diecezji, w tym jego diecezja macierzysta. W swojej diecezji metropolita jest arcybiskupem. Ordynariusze diecezji tworzących prowincję są sufraganami metropolity.

¹⁸ *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, 144; Rozdziejewicz, „Biskupi polscy. Herby i zawołania”; Anzelm Weiss, „Heraldyka kościelna”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6 (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993), kol. 729–736; Anzelm Weiss, „Heraldyka papieska”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6 (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993), kol. 736–737; Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 105; Edward Gigilewicz, „Kartusz herbowy Michała Stefana Radziejowskiego biskupa warmińskiego (1679–1688)”, w: *Ludzie i herby w dawnej Polsce*, red. Piotr Dymmel (Lublin: Polskie Towarzystwo Heraldyczne, 1995); Anzelm Weiss, „Wybrane zagadnienia z heraldyki kościelnej”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 38–39, 4 (1991–1992): 5–19; Waław Kolak, Józef Marecki, *Leksykon godeł zakonnych* (Łódź, 1994); Darocha, „Symbolika godeł herbowych współczesnych ordynariuszy diecezji polskich”, 143–161; Szetelnicki, „Herb rządcy diecezji legnickiej biskupa legnickiego Stefana Cichego”, 145–155.

¹⁹ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 105; Edward Gigilewicz, *Herby biskupów warmińskich* (Lublin, 2001); I. Budzyńska, *Herby biskupów krakowskich* (mps, Lublin: Archiwum KUL, 1991); Wojciech Strzyżewski, „Herby biskupów lubuskich”, w: *Colloquia lubuskie – z dyplomatyki i heraldyki dawnego biskupstwa lubuskiego*, oprac. Marek Golemski (Zielona Góra–Gorzów Wielkopolski, 1994), 73–79.

²⁰ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 106; *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, 144; Marecki, Rotter, *Symbolika w heraldyce kościelnej*, 59–75.

²¹ Koadiutor – prawnie ustanowiony przez papieża biskup, który po odejściu biskupa diecezjalnego ma prawo zająć jego miejsce (*Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 403 par. 3).

Herb arcybiskupa metropolity powinien być zwieńczony zielonym kapeluszem, z obu stron kapelusza zwieszony zielony sznur przewleczony przez rondo, zakończony chwostem nad rondem i dziesięcioma zielonymi chwostami w czterech rzędach po każdej stronie tarczy herbowej, w herbie nie umieszcza się koron, płaszczy, trzymaczy, podpór, ozdób honorowych z wyjątkiem krzyża maltańskiego lub jerozolimskiego, za tarczą umieszcza się podwójny złoty krzyż procesyjny oraz istnieje możliwość umieszczenia paliusza.

Herb biskupa powinien zawierać kapelusz zielony, wieńczący tarczę, sznur zielony przewleczony przez rondo kapelusza, zakończony chwostem nad rondem; sznur zwiesza się z dwóch stron z chwostami w trzech rzędach – jeden nad dwoma, nad trzema, łącznie sześć z każdej strony, jest zakaz używania koron, płaszczy, trzymaczy, podpór i innych ozdób, może natomiast wystąpić krzyż maltański lub jerozolimski (zgodnie z decyzją posiadacza herbu), a za tarczą umieszcza się pionowo złoty krzyż procesyjny.

Tab. 2. Kategorie biskupów²²

Kategoria biskupa	Tytuł biskupi	Obowiązki	Podległość
diecezjalny	biskup ordynariusz	zarządza diecezją	metropolita
diecezjalny	biskup senior	złożył urząd, przebywa w diecezji macierzystej	biskup ordynariusz
tytularny	biskup pomocniczy	pomaga zarządzać diecezją	biskup ordynariusz
tytularny	biskup tytularny	nie jest przypisany do diecezji	papież lub Kuria Rzymska
tytularny	biskup koadiutor	obowiązki jak biskup pomocniczy w diecezji, w której ma zastąpić biskupa diecezjalnego	biskup ordynariusz

3. Herby biskupów

Tworzenie herbu osobistego i wybór zawołania jest przywilejem, a nie obowiązkiem hierarchów kościelnych. Z przywileju tego skorzystali wszyscy biskupi diecezjalni i pomocniczy diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej od początku jej istnienia. Zarówno herb, jak i dewiza (zawołanie) jest osobistym wyborem hierarchy i wynika z jego posługi i bliskich mu treści religijnych. Opis herbu składa się z dwóch części, a mianowicie z opisu symboli umieszczonych na obrazie herbu oraz z przedstawienia jego intencji. Opisu graficznej postaci herbu dokonano w niniejszym artykule, analizując symbole w nim umieszczone. Do przedstawienia intencji posiadacza posłużono się ankietą, którą skierowano do biskupów. Poniżej przedstawiono i opisano herby hierarchów, jakimi posługiwali się w okresie, kiedy sprawowali posługę w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Odczytanie herbu i jego właściwa interpretacja jest dla osób postronnych trudna z uwagi na symbolikę mającą różne znaczenie dla każdego biskupa.

²² *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 403 par. 3.

Chcąc określić stosunek posiadacza herbu do symboliki zawartej w herbie, autor przygotował ankietę skierowaną do wszystkich żyjących biskupów diecezjalnych. Ankieta składała się z dwóch części. W części pierwszej zadano następujące pytania: czym biskup kierował się przy wyborze herbu biskupiego?, jakie znaczenie ma dla biskupa zawołanie?, czy zdaniem biskupa forma graficzna herbu ma istotne znaczenie?, kto projektował herb biskupa? Druga część ankiety zawierała katalog wystąpień herbowych z prośbą o wskazanie, gdzie zezwolono na użycie herbu. Otrzymało odpowiedzi od adresatów ankiety. Wyniki ankiety ujęto w dwóch częściach artykułu. Odpowiedzi na pierwsze dwa pytania jako dotyczące bezpośrednio herbu, przytoczono wraz z omówieniem poszczególnych herbów biskupich. Odpowiedzi osobiste przytoczono poniżej opisu graficznej symboliki herbu.

Tarcza herbu biskupa Ignacego Jeża²³ podzielona jest na trzy pola i zwieńczona krzyżem. Wokół tarczy znajdują się insygnia w postaci stylizowanego kapelusza i sznurów z chwostami koloru złotego, dwa nad trzema i jeden nad dwoma. W polu pierwszym tarczy znajduje się herb Kołobrzegu w zmienionych barwach, infuła jest czerwona, na przednim rogu infuły jest krzyż złoty. Pastorały oraz fale morskie znajdujące się poniżej są złote. W polu drugim znajduje się herb Koszalina w barwach rzeczywistych. W polu czerwonym znajdują się symbole: litera M, koło i korona z krzyżem. Najwyżej umieszczonym elementem jest korona czterolistna na płaskiej obręczy, na koronie umieszczony jest krzyż łaciński duży, po bokach znajdują się krzyże łacińskie małe. Pod koroną umieszczona jest litera M, będąca symbolem Maryjnym. Stanowi ona największy element herbu. Poniżej litery znajduje się koło – symbol słońca. Dewiza (zawołanie) *VENI IGNEM MITTERE* (Przyszedłem ogień rzucić) (Aneks 2 Rys. 1. Herb biskupa Ignacego Jeża). Umieszczenie w herbie biskupim herbów dwóch miast stanowiących główne miasta diecezji wskazuje na to, że bp Ignacy Jeż, jako pierw-

²³ Bp Ignacy Ludwik Jeż – pierwszy biskup koszalińsko-kołobrzegi w latach 1972–1992. Urodził się 31 lipca 1914 r. w Radomyślu Wielkim (diecezja tarnowska). Wyświęcony na prezbitera 20 czerwca 1937 r. w Katowicach został wikariuszem w Hajdukach Wielkich. Więziony w obozie koncentracyjnym w Dachau od 7 października 1942 r. do 29 kwietnia 1945 r. Następnie był kapłanem obozu dla Polaków w Göppingen i rektorem Niższego Seminarium Duchownego w Katowicach (1946–1960). 20 kwietnia 1960 r. papież Jan XXIII mianował ks. Jeża biskupem pomocniczym w Gnieźnie z przeznaczeniem dla Gorzowa Wielkopolskiego, przydzielając mu stolicę tytularną Alba Maritima (obecnie na terenie Chorwacji). Świecenia biskupie otrzymał w katedrze gorzowskiej 5 czerwca 1960 r. z rąk prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego. 16 września 1967 r. bp Jeż został mianowany biskupem pomocniczym gorzowskim. 28 czerwca 1972 r. papież Paweł VI mianował go biskupem nowo utworzonej diecezji koszalińsko-kołobrzegi. Ingres do katedry koszalińskiej bp Jeż odbył 22 października 1972 r. 1 sierpnia 1989 r. złożył rezygnację z obowiązków biskupa diecezjalnego, którą papież Jan Paweł II przyjął 1 lutego 1992 r. Był Honorowym Obywatelom Radomyśla Wielkiego, Koszalina, Słupska, Połczyna-Zdroju, Katowic i Kołobrzegu. Odznaczony m.in. Orderem Odrodzenia Polski, Wielkim Krzyżem Zasługi Republiki Federalnej Niemiec i Orderem Uśmiechu. Bp Jeż zmarł nagle 16 października 2007 r. w Rzymie, na dzień przed ogłoszeniem jego nominacji kardynalskiej, co potwierdził papież Benedykt XVI podczas audiencji generalnej 17 października 2007 roku. Pochowany został w krypcie bazyliki kołobrzegi 23 października 2007 r. „Kardynał elekt Ignacy Jeż”, dostęp 16.05.2018, <http://www.diecezjakoszalin.pl/kardynał-elekt-ignacy-jez>.

szy ordynariusz nowej diecezji, identyfikował się z jej położeniem geograficznym. A oto jak sam bp Ignacy Jeż określa przyjętą symbolikę herbu i zawołania. „Nieoczekiwanie 13 maja 1960 roku zostałem wezwany przez księdza Prymasa. Sądziłem, że chodzi o katowickie seminarium, które komunistyczna władza ciągle chciała zlikwidować. Ksiądz kardynał Wyszyński cierpliwie mnie wysłuchał i mówi, że wezwał mnie w sprawie o wiele ważniejszej. Moje zdumienie było ogromne, jak okazało się, że Jan XXIII mianował mnie sufraganiem gnieźnieńskim, z oddelegowaniem do administratury w Gorzowie Wielkopolskim”²⁴. Jako symbol tego spotkania biskup Ignacy Jeż umieścił w swoim herbie literę M symbolizującą słońce oraz Matkę Bożą Fatimską, której święto obchodzimy 13 maja, w dniu otrzymania wiadomości. Wybór dewizy ksiądz biskup uzasadnia następująco: „*Veni ignem mittere* – łacińskie słowo *ignis* – ogień, to przecież źródło imienia św. Ignacego z Loyoli i zarazem mojego. I tak wybrałem to wezwanie związane z moim patronem – *Veni ignem mittere*, czyli «Przyszedłem ogień rzucić». Aby ten ogień płonął i aby go nie zgasiły, nie nadważyły żadne trudności i zawieruchy”²⁵. Zarówno diecezja gorzowska, jak i potem koszalińsko-koło-brzeska stanowiły obszar, na którym tworzono nowe struktury Kościoła katolickiego na tych terenach. Było to działanie misyjne łączące uszanowanie tego, co stare i zamierchłe, z budową nowych struktur i więzi. Konieczny był do tego „niegasnący ogień”.

W herbie biskupa Czesława Domina²⁶ tarcza herbowa podzielona jest skośnie na dwie części. W polu czerwonym znajduje się waga złota, w polu białym, od podstawy umieszczony jest miecz obrocony klingą do góry. Klinga miecza jest ognista, rękojeść srebrna. Tarcza zbliżona do typu tarczy turniejowej, po obrzeżu obwódka: od czoła złota, od podstawy czerwona. Za tarczą znajduje się krzyż o wydłużonych ramionach, dwunitkowy, czarny. Insignia w postaci kapelusza, sznurów i chwostów

²⁴ Jerzy Feliks Walczak, *Biskup uśmiechu* (Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Koło-brzeska, 2008), 34.

²⁵ Walczak, *Biskup uśmiechu*, 34.

²⁶ Bp Czesław Domin – drugi biskup koszalińsko-koło-brzeski w latach 1992–1996. Urodził się 6 lipca 1929 r. w Michałkowicach (obecnie dzielnica Siemianowic Śląskich). Ukończył III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Katowicach. Studiował w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie (1948–1953). Wyświęcony na prezbitera 28 czerwca 1953 r. w Krakowie. Był wikariuszem parafii katedralnej w Katowicach, a następnie w Czechowicach i Lublińcu. W latach 1957–1964 był notariuszem w Kurii Biskupiej w Katowicach i równocześnie duszpasterzem akademickim. Pełnił funkcję referenta duszpasterskiego, członka Rady Duszpasterskiej i Rady Kapłańskiej oraz Duszpasterskiej Komisji Eklezjologicznej. Od roku 1969 był wikariuszem parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. 6 czerwca 1970 r. został mianowany przez papieża Pawła VI biskupem pomocniczym diecezji katowickiej i otrzymał stolicę tytularną Dagnum (obecnie na terenie Albanii). Świecenia biskupie przyjął 15 sierpnia 1970 r. w katedrze katowickiej z rąk bp. Herberta Bednorza. Był wikariuszem generalnym, archidiakonem kapituły katedralnej i krajowym koordynatorem duszpasterstwa dobroczynności. Od 1980 r. pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski, a w latach 1990–1993 przewodniczącego reaktywowanej Caritas Polska. Otrzymał tytuł honorowego obywatela Siemianowic Śląskich. W Koszalinie, Katowicach i Siemianowicach są ulice jego imienia. 1 lutego 1992 r. papież Jan Paweł II mianował bpa Domina biskupem koszalińsko-koło-brzeskim. Ingres do katedry w Koszalinie odbył się 23 lutego 1992 r. Zmarł 15 marca 1996 r. w Warszawie po długiej i ciężkiej chorobie. Pochowany został w koszalińskiej katedrze 21 marca 1996 r. „Biskup Czesław Domin”, dostęp 16.05.2018, <http://www.diecezjakoszalin.pl/biskup-czeslaw-domin>.

są ciemnozielone. Waga w herbie jest symbolem sprawiedliwości i praworządności, a w powiązaniu z dewizą wskazuje na Boga jako najwyższą sprawiedliwość. Waga jest także pierwszym symbolem Michała Archanioła. Miecz w herbie biskupa Domina jest drugim symbolem św. Michała Archanioła, który pokonał moce piekielne. Skierowanie rękojeści miecza w dół jest niezgodne z zasadami heraldyki, ale też miecz nie jest symbolem wojownika, tylko obrońcy Ludu Bożego. Krzyż umieszczony za tarczą jest krzyżem procesyjnym, bez właściwych zakończeń. Dewiza (zawołanie) „KTÓŻ JAK BÓG” (Aneks 2 Rys. 2. Herb biskupa Czesława Domina). Symbolika herbu i treść dewizy dotyczy Michała Archanioła. Zgodnie z przekazem biblijnym Archanioł Michał jako pierwszy ruszył do walki z szatanem z okrzykiem „Któż jak Bóg”. Uważany jest za anioła stróża ludu chrześcijańskiego. Pierwszym symbolem archanioła jest waga do odmierzania dobrych uczynków, drugim miecz, którym walczy ze złem i strzeże Ludu Bożego. Wymowa symboli herbu i zawołania biskupa Czesława Domina jest spójna i symbolizuje w całości Michała Archanioła.

W herbie biskupa Mariana Gołębiowskiego²⁷ na tarczy błękitnej znajduje się księga otwarta na literach A i Ω. Poniżej księgi przedstawione są fale w kolorze granatowo-srebrnym. Fale morza nawiązują do położenia diecezji. Insignia stanowią: złoty krzyż łaciński za tarczą, kapelusz czerwony, sznur złoty (żółty) spleciony, chwosty żółte, zgeometryzowane, dwa nad trzema i jeden nad dwoma. Wstęga dewizy jest czerwona z czarnym podbiciem. Litery dewizy są koloru złotego. W ankiecie biskup napisał, że w centrum herbu umieścił Biblię, ponieważ jest biblista. Litery A i Ω stanowią klucz do teologii, którą dogłębnie studiował. Fale zdobiące dół herbu symbolizują Morze Bałtyckie, nad którym leży diecezja koszalińsko-kołobrzeska. W swoim herbie biskup połączył wartości osobiste z położeniem diecezji, traktując symetrycznie obydwa symbole. Stanowi to odzwierciedlenie zainteresowań osobistych i oznacza szacunek dla diecezji. Dewiza (zawołanie) *AD IMAGINEM TUAM* (Na obraz i podobieństwo Twoje) (Aneks 2 Rys. 3. Herb biskupa Mariana Gołębiowskiego). W zawołaniu mieści się

²⁷ Bp Marian Gołębiowski – trzeci biskup koszalińsko-kołobrzeski w latach 1996–2004. Urodzony 22 września 1937 r. w Trzebuchowie nieopodal Koła (diecezja włocławska). Wyświęcony na kapłana 24 czerwca 1962 r., w świątyni katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP we Włocławku. Doktor nauk biblijnych, doktor habilitowany teologii, były profesor nadzwyczajny Teologii ATK i Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, doktor honoris causa PWT we Wrocławiu. Były Członek Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, Członek Rady Stałej KEP, Przewodniczący Rady ds. Apostolstwa Świeckich, Przewodniczący Zespołu KEP ds. Społecznych Aspektów Intronizacji Chrystusa Króla, Członek Rady Naukowej KEP, Członek Komisji Nauki Wiary, a w jej obrębie Przewodniczący Sekcji Nauk Biblijnych, Członek Zespołu Biskupów ds. Duszpasterskiej Troski o Radio Maryja, były członek Rady Ekonomicznej KEP. 20 lipca 1996 r. wyniesiony przez papieża Jana Pawła II do godności biskupa ordynariusza koszalińsko-kołobrzeskiego, sakrę biskupią – poprzedzoną uroczystym ingresem do katedry pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koszalinie – otrzymał w tejże świątyni 31 sierpnia 1996 r. Z kolei 8 września 1996 r. odbył ingres do konkatedry pw. Wniebowzięcia NMP w Kołobrzegu. 3 kwietnia 2004 r. ogłoszony arcybiskupem metropolitą wrocławskim, ingres do Katedry Wrocławskiej 24 kwietnia 2004 r. „Abp Marian Gołębiowski”, dostęp 16.05.2018, http://www.archidiecezja.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=9.

streszczenie małej teologii Starego Testamentu (Rdz 1,27). To zawołanie pasterskie bp Gołębiowski realizował przez 8 lat kierowania diecezją koszalińsko-kołobrzeską²⁸.

W herbie biskupa Kazimierza Nycza²⁹ tarcza herbu jest gotycka, błękitna, podzielona w skos lewy pasem czerwonym. Od czoła widnieje korona czerwona i srebrna (atrybuty św. Maksymiliana Marii Kolbego), od podstawy fale srebrne oraz infuła i pastorał skrzyżowany z wiosłem (infuła i pastorał symbol godności biskupiej, wiosło symbol św. Wojciecha). Insignia: krzyż procesyjny pojedynczy, tzw. biskupi, złoty, kapelusz i sznur zielone, oddzielnie sznur i po obu stronach chwosty dwa nad trzema i jeden nad dwoma, zielone. Wstęga dewizy złota z podbiciem czarnym. Litery dewizy czerwone. Przy wyborze herbu jego posiadacz chciał ująć symbole diecezji, ale także zdarzenia historyczne dotyczące regionu. Patronami diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej są św. Maksymilian Maria Kolbe i św. Wojciech. Herb zawiera symbol graficzny św. Maksymiliana Marii Kolbego (dwie korony) i św. Wojciecha (wiosło). Ponadto na tarczy herbu są symbole godności biskupiej (infuła i pastorał). Dół tarczy zdobią fale morskie. Umieszczenie wiosła i fal morskich oznaczają także dla posiadacza herbu symbol roku 1000, w którym powstało biskupstwo w Kołobrzegu. Dewiza (zawołanie) *EX HOMINIBUS PRO HOMINIBUS* (Przez ludzi i dla ludzi) (Aneks 2 Rys. 4. Herb biskupa Ka-

²⁸ Omówienie na podstawie ankiety (pytania: 1. Czym Ksiądz Biskup kierował się przy wyborze herbu biskupiego? 2. Jakie znaczenia ma dla księdza Biskupa zawołanie? 3. Czy zdaniem Księdza Biskupa forma graficzna herbu ma istotne znaczenie? 4. Kto projektował herb Księdza Biskupa? Czy mogę prosić o ewentualny kontakt? 5. Czy Ksiądz Biskup zezwolił na użycie herbu do: pieczęci, medali, małej architektury, tablic i kartuszy herbowych, sztuki sepulkralnej, sprzętów i szat liturgicznych, sprzętów użytkowych i wyposażenia wnętrz, malarstwa ściennego, grafiki, malarstwa sztalugowego, witraży, ekslibrisu, nadruków na korespondencji, publikacji książkowych i obrazków z błogosławieństwem?); Krzysztof Mazurkiewicz, *Znaczenie herbów biskupów Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (praca magisterska, Uniwersytet Szczeciński w Szczecinie, 2014).

²⁹ Bp Kazimierz Nycz – czwarty biskup koszalińsko-kołobrzeski – w latach 2004–2007. Urodził się 1 lutego 1950 r. w Starej Wsi koło Oświęcimia. W roku 1967 rozpoczął studia w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bp. Juliana Grobliczkiego 20 maja 1973 r. w Kaniowie. W 1976 r. uzyskał licencjat z teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W 1981 r. studia doktoranckie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uwieńczył rozprawą doktorską. Po zakończeniu studiów podjął pracę w Wydziale Katechetycznym Kurii Metropolitalnej w Krakowie i pomagał w duszpasterstwie w skawińskiej parafii pw. Miłosierdzia Bożego. Był wykładowcą katechetyki na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, pełnił funkcję wicerektora krakowskiego seminarium duchownego. 16 kwietnia 1988 r. papież Jan Paweł II mianował ks. Nycza biskupem pomocniczym metropolity krakowskiego i biskupem tytularnym Villa Regis. Konsekracji na Wawelu przewodniczył 4 czerwca 1988 r. kard. Franciszek Macharski, współkonsekratorami byli abp Jerzy Ablewicz i abp Stanisław Nowak. W latach 1988–2004 bp Nycz pełnił urząd wikariusza generalnego archidiecezji krakowskiej. 9 czerwca 2004 r. Jan Paweł II mianował bpa Kazimierza Nycza biskupem diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Ingres do katedry w Koszalinie nastąpił 7 sierpnia 2004 r. Od grudnia 2004 r. jest członkiem Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski. W Episkopacie pełni także funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej i członka Komisji Duszpasterstwa, Rady ds. Środków Społecznego Przekazu i Zespołu ds. Społecznych Aspektów Intronizacji Chrystusa Króla. 3 marca 2007 r. papież Benedykt XVI mianował biskupa Kazimierza Nycza arcybiskupem metropolitą warszawskim (ogłoszenie nominacji 25 marca 2007 r.). „Kard. Kazimierz Nycz – biogram”, dostęp 16.05.2018, <http://archwwa.pl/kard-kazimierz-nycz-biogram>.

zimierza Nycza). Dla biskupa zawołanie jest wezwaniem do pokory i służenia ludziom. Służyć ludziom również przez inspirację do wzajemnej życzliwości i współpracy³⁰.

W herbie biskupa Edwarda Dajczaka³¹ na czerwonym polu z prawej strony, zwanym prawą bocznicą (zgodnie z zasadą pozycji osoby stojącej za herbem), znajduje się monogram Chrystusa, w lewym dolnym rogu widnieje majuskuła M. Jest to odwołanie się do osoby i nauczania papieża i symbolu Maryi obecnej w misterium zbawienia. Na niebieskim polu, zwanym lewą bocznicą, znajdują się skrzyżowane pastorały pod infułą, oznaczające władzę biskupów kamieńskich (1248–1534) i będące elementami herbu Kołobrzegu. Pod pastorałami umieszczono fale Bałtyku wyrażające położenie geograficzne diecezji. W wyborze herbu biskup kierował się z jednej strony treścią, która jest zawarta w zawołaniu biskupim, a z drugiej strony przedstawieniem diecezji, w której pełni posługę. W herbie jest zatem znak Chrystusa, który odpowiada zawołaniu (z dodaniem elementu maryjnego) i jest przedstawiona najstarsza część diecezji, czyli element herbu Kołobrzegu. Dewiza (zawołanie) *ESSE IN CHRISTO* (Być w Chrystusie) (Aneks 2 Rys. 5. Herb biskupa Edwarda Dajczaka). Zawołanie wyraża główną treść posługi biskupiej, której centrum stanowi Chrystus. Z bycia w Chrystusie bierze początek cała inspiracja posługi biskupiej³².

Zakończenie

Nieprawidłowości w tworzeniu herbów osób duchownych można zakwalifikować do kilku kategorii³³: 1) tarcza herbu wykorzystywana jest do umieszczenia pobożnego obrazu lub wizerunku Maryi, a ponadto herby umieszczane są na parkietach lub mozaikach, po których się depcze, poduszkach, na których się siada, lub na przedmiotach codziennego użytku; 2) herb jest przeładowany, ponieważ jego twórca chce przekazać odbiorcy zbyt dużo informacji. Zbyt przeładowany herb staje się nienaturalny, a jego

³⁰ Mazurkiewicz, *Znaczenie herbów biskupów Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej*, 85.

³¹ Bp Edward Dajczak – biskup koszalińsko-kołobrzescki od 2007 r. Urodził się 16 lutego 1949 r. w Świebodzinie. Po ukończeniu Wyższego Seminarium Duchowego w Gościkowie–Paradyżu przyjął święcenia kapłańskie 15 czerwca 1975 r. z rąk bp. Wilhelma Pluty. Po święceniach pracował jako wikariusz w parafiach: Kargowa (lipiec 1975), Kostrzyn nad Odrą (1975–1978), pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze (1978–1985). Od września 1985 r. podjął pracę w kurii biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim jako dyrektor Diecezjalnego Duszpasterstwa Charytatywnego. Funkcję tę pełnił do września 1988 r. Od marca 1989 r. został członkiem Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski. Od grudnia 1986 do sierpnia 1988 r. pełnił funkcję sekretarza biskupa diecezjalnego Józefa Michalika. W latach 1988–1990 był ojcem duchownym w seminarium w Gościkowie–Paradyżu, a w latach 1990–1996 rektorem tegoż seminarium. 15 grudnia 1989 r. papież Jan Paweł II mianował ks. Dajczaka biskupem pomocniczym diecezji gorzowskiej ze stolicą tytularną Azura (obecnie na terenie Algierii). Święcenia biskupie przyjął 6 stycznia 1990 r. w bazylice św. Piotra w Rzymie z rąk Jana Pawła II. 23 czerwca 2007 r. Benedykt XVI mianował bpa Dajczaka biskupem koszalińsko-kołobrzesckim. Kanoniczne objęcie diecezji nastąpiło 9 lipca 2007 r. Ingres do katedry koszalińskiej odbył się 11 sierpnia, a do bazyliki konkatedralnej w Kołobrzegu – 12 sierpnia. „Biskup Edward Dajczak”, dostęp 16.05.2018, <http://www.diecezjakoszalin.pl/biskup-edward-dajczak>.

³² Mazurkiewicz, *Znaczenie herbów biskupów Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej*, 85.

³³ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 21.

funkcja polegająca na jasnym i czytelnym przekazie zostaje naruszona. Herb taki zamiast szybkiego, łatwego i jednoznacznego rozpoznania dystynkcji jego posiadacza staje się rebusem; 3) w herbie umieszczone są inicjały lub inskrypcje, co powoduje, że zamiast herbu powstaje logo. Zjawisko to dotyczy szczególnie instytucji kościelnych; 4) niektórzy duchowni jako dowód szacunku umieszczają na swojej tarczy herb papie-ski bezpośrednio lub poprzez jego modyfikację, np. w miejsce występującej w herbie papieskim majuskuły M umieszczany jest wizerunek Matki Boskiej Kalwaryjskiej (bp Nycz w herbie diecezji krakowskiej)³⁴.

W oparciu o powyższą klasyfikację przeanalizowano herby biskupów diecezji ko-szalińsko-koło-brzeskiej w dwóch aspektach. W pierwszej kolejności przeanalizowano symbolikę znaków umieszczonych w tarczy herbu, a następnie przeanalizowano po-prawność umieszczonych wokół tarczy insygniów i ich zgodność z wymogami herbu biskupiego. Z analizy tarcz herbowych wynika, że pomimo nieprawidłowości uniknię-to błędów. Żaden z herbów nie jest przeładowany znakami i symbolami. Nie występują elementy figuralne, choć w herbie biskupa Jeża jest jeździec symbolizujący współcze-sny herb Koszalina. W herbach nie występują litery poza literą M. Przy analizie herbów widoczne jest, że zbyt daleko posunięta stylizacja graficzna tworzy wrażenie wzoru pieczęci lub logo, a nie zaś herbu. Wszystkie herby są czytelne i zawierają przemyślane elementy oddające osobowość ich posiadaczy.

Bibliografia

- 40-lecie Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej 1972–2012*, red. Tadeusz Ceynowa. Koszalin: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego, 2012.
- „Abp Marian Gołębiowski”. Dostęp 16.05.2018. http://www.archidiecezja.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=9.
- Ars Heraldica – współczesna sztuka heraldyczna w Polsce* (kat. wystawy, Dom Polonii, Kraków 4–8 IX 1995; Muzeum Niepodległości, Warszawa 4–31 X 1995), red. Sławomir Górzyński, Leszek Pudłowski. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1995.
- „Biskup Czesław Domin”. Dostęp 16.05.2018. <http://www.diecezjakoszalin.pl/biskup-czeslaw-domin>.
- „Biskup Edward Dajczak”. Dostęp 16.05.2018. <http://www.diecezjakoszalin.pl/biskup-edward-dajczak>.
- Bończa-Bystrzycki, Lech. „Zarys historii Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej”. W: *Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej. Stan danych na dzień 22 października 2012 r.*, red. Kazimierz Klawczyński, 39–41. Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Koło-brzeska, 2012.
- Budzyńska, I. *Herby biskupów krakowskich*. Mps. Lublin: Archiwum KUL, 1991.
- Darocho, Magdalena. „Symbolika godeł herbowych współczesnych ordynariuszy diecezji polskich”. *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego* 8 (2008): 143–161.
- Dudziński, Paweł. *Alfabet heraldyczny*. Warszawa, 1997.
- Dudziński, Paweł. *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*. T. 1. Warszawa, 2007.

³⁴ Dudziński, *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1, 22.

- Dullak, Kazimierz. *Podstawy prawno-organizacyjne Diecezji Koszalińsko-Kołoobrzeskiej*. Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołoobrzeska, 1996.
- Gigilewicz, Edward. „Herby w oratorium zamkowym w Lidzbarku Warmińskim”. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 38–39, 4 (1991–1992): 21–27.
- Gigilewicz, Edward. „Kartusz herbowy Michała Stefana Radziejowskiego biskupa warmińskiego (1679–1688)”. W: *Ludzie i herby w dawnej Polsce*, red. Piotr Dymmel. Lublin: Polskie Towarzystwo Heraldyczne, 1995.
- Gigilewicz, Edward. „Ustawodawstwo heraldyki kościelnej”. *Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej* 76, 4 (2002): 951–962.
- Gigilewicz, Edward. *Herby biskupów warmińskich*. Lublin, 2001.
- Górzyński, Sławomir, Jerzy Kochanowski. *Herby szlachty polskiej*. Warszawa, 1990.
- Jabłoński, Krzysztof. *Motywy religijne w herbach polskich*. Mps. Lublin: Archiwum KUL, 1983.
- „Kardynał elekt Ignacy Jeż”. Dostęp 16.05.2018. <http://www.diecezjakoszalin.pl/kardynał-elekt-ignacy-jez>.
- „Kard. Kazimierz Nycz – biogram”. Dostęp 16.05.2018. <http://archwwa.pl/kard-kazimierz-nych-biogram>.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*. Poznań: Pallottinum, 1984.
- Kolak, Waclaw, Józef Marecki. *Leksykon godeł zakonnych*. Łódź, 1994.
- Mazurkiewicz, Krzysztof. *Znaczenie herbów biskupów Diecezji Koszalińsko-Kołoobrzeskiej*. Praca magisterska, Uniwersytet Szczeciński w Szczecinie, 2014.
- Panfil, Tomasz. „Heraldyka kościelna a emblematy”. W: *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. Krzysztof Skupieński, Anzelm Weiss. Warszawa, 2004.
- Paweł VI. „Bulla papieża Pawła VI «Episcoporum Poloniae», skierowana do Stefana Kard. Wyszynskiego, Prymasa Polski”. *Koszalińsko-Kołoobrzeskie Wiadomości Diecezjalne* 1, 1–2 (1973): 12–14.
- Paweł VI. „Bulla papieża Pawła VI erygująca diecezję”. Dostęp 16.05.2018. <http://www.diecezjakoszalin.pl/bulla-episcoporum-poloniae-coetus>.
- Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. Krzysztof Skupieński, Anzelm Weiss. Warszawa, 2004.
- Rozdziejewicz, Bohdan. „Biskupi polscy. Herby i zawołania”. *Zorza* 34–51 (1987): 628.
- Strzyżewski, Wojciech. „Herby biskupów lubuskich”. W: *Colloquia lubuskie – z dyplomatyki i heraldyki dawnego biskupstwa lubuskiego*, oprac. Marek Golemski, 73–79. Zielona Góra–Gorzów Wielkopolski, 1994.
- Symbolika w heraldyce kościelnej: symbol – znak – przesłanie*, red. Józef Marecki, Lucyna Rotter. Kraków: UNUM, 2010.
- Szetelnicki, Waclaw W. „Herb rządcy diecezji legnickiej biskupa legnickiego Stefana Cichego” (fragment referatu *Polska heraldyka kościelna – tradycja i współczesność*. Konferencja naukowa, Warszawa, grudzień 11, 2006, red. Paweł Dudziński, Kazimierz Łatak. Kraków–Kamień: Towarzystwo Przyjaciół Kamienia, 2007). *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 6, 1 (2007): 145–155.
- Szymański, Józef. *Heraldyka*. Warszawa, 1983.
- Walczak, Jerzy Feliks. *Biskup uśmiechu*. Koszalin: Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołoobrzeska, 2008.
- Weiss, Anzelm. „Heraldyka kościelna”. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 6 (kol. 729–736). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993.

- Weiss, Anzelm. „Heraldyka papieska”. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 6 (kol. 736–737). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993.
- Weiss, Anzelm. „Wybrane zagadnienia z heraldyki kościelnej”. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 38–39, 4 (1991–1992): 5–19.
- Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. T. 4. Warszawa, 1963.

Streszczenie

Heraldyka kościelna rozwijała się zgodnie z heraldyką ogólną i zajmowała się herbami duchownych wszystkich stopni kościelnych, zakonów, jak i innych organizacji w łonie kościołów chrześcijańskich. Tworzenie herbu osobistego i wybór zawołania jest przywilejem, a nie obowiązkiem hierarchów kościelnych. W herbie i zawołaniu duchownego zawarta jest jego tożsamość, odbiór świata i sprawy dla niego najważniejsze. Najbardziej charakterystyczne dla herbów kościelnych są symbole religijne. Przedstawiane są one w postaci dewiz, trzymaczy i podpór oraz innych insygniów heraldycznych. Zarówno herb, jak i dewiza (zawołanie) jest osobistym wyborem hierarchy i wynika z jego posługi i bliskich mu treści religijnych. Opis herbu składa się z dwóch części, a mianowicie z opisu symboli umieszczonych na obrazie herbu oraz z przedstawienia jego intencji. W niniejszym artykule dokonano opisu graficznej postaci herbów biskupów diecezjalnych, analizując symbole w nich umieszczone.

Słowa kluczowe: herb biskupi, heraldyka, biskup diecezjalny, diecezja koszalińsko-kołobrzeska

Abstract

THE COATS OF ARMS OF THE DIOCESAN BISHOPS OF THE KOSZALIN-KOŁOBRZEG (KOŁOBRZEG) DIOCESE IN THE PERSPECTIVE OF CHURCH HERALDRY

Church heraldry developed in accordance with the general heraldry and dealt with the crests of clergy of all church grades, orders and other organizations in the womb of Christian churches. Creating a personal coat of arms and choosing a calling is a privilege, not a duty of church hierarchs. In the coat of arms and the call of the clergy, his identity, the perception of the world and the matters most important to him are included. Religious symbols are the most characteristic of religious coats of arms. They are presented in the form of foreign currency, holders and supports and other heraldic insignia. Both the coat of arms and the motto (call) is a personal choice of the hierarch and results from his ministry and his religious content. The description of the coat of arms consists of two parts, namely the description of symbols placed on the image of the coat of arms and the presentation of its intentions. In this article, a graphic description of the form of the diocesan bishop's coats of arms was made, analyzing the symbols placed in them.

Keywords: bishop's coat of arms, heraldry, diocesan bishop, Koszalin-Kołobrzeg (Kołobrzeg) diocese